

Kto powinien uczyć zdolnych uczniów?

Who should teach gifted student?

Kirsi Tirri

Tirri Kisi(2008). Who should teach gifted student?

Revista Española de Pedagogía, Vol. 66, N°240, p. 315-324

University of Helsinki (Finland)

Począwszy od lat sześćdziesiątych skończywszy na latach osiemdziesiątych, zarówno psychologię, jak i pedagogikę zdominował właściwie paradygmat behawiorystyczny definiujący „dobrego nauczyciela” jako „*nauczyciela, którego uczniowie uzyskują dobre wyniki w nauce*” (Tirri, 1993-za: Tirri, 2008,s.315). Przesycenie nauki paradygmatem behawiorystycznym doprowadziło, w efekcie do poszukiwania jakościowych wskaźników dobrego nauczyciela. W myśl tego założenia dobrym nauczycielem był nauczyciel świadomy zarówno własnych wartości, jak i celów realizowanych w swojej praktyce zawodowej (Kansanen, Tirri, Meri, Krokfors, Husu, Jyrhama, 2000-za: Tirri, 2008). Podejście jakościowe podkreśla znaczenie indywidualnych cech nauczyciela w nauczaniu uczniów zdolnych, zwłaszcza zorientowanie na wartości i cele ucznia oraz umiejętność odzwierciedlanie jego sposobu myślenia (Berliner, 1988-za: Tirri, 2008). Natomiast lata dziewięćdziesiąte uważają „dobrego nauczyciela” za mentora (Mason, 1991-za: Tirri, 2008).

W ciągu dekady narosło wiele niejasności i rozbieżności w zakresie kompetencji nauczycieli uczących uczniów zdolnych. W obliczu tych trudności zrodziło się pytanie: *Kto jest najlepszym nauczycielem dla uczniów zdolnych?* (Miligram, 1979; Dorhout, 1983; Vialle, Quigley, 2002-za: Tirri, 2008).

Cechy szczególne „dobrych” nauczycieli

Badania poświęcone efektywnemu nauczaniu, wskazują na określone zachowania nauczyciela, które są źródłem wysokich wyników w nauce osiągniętych przez ucznia (Tirri, 2008). Jak się okazuje do cech „dobrego” nauczyciela zalicza się (Ryans, 1960; Harris, 1986-za: Tirri, 2008):

- Skuteczność,

- Solidność,
- Praktycyzm,
- Rzeczowość,
- Konkretyzm,
- Zorganizowanie,
- Systematyczność,
- Zorientowanie na cele,
- Szybkość i sprawność w selekcjonowaniu właściwości spostrzeganych obiektów,
- Umiejętność diagnozowania indywidualnych wymagań i potrzeb uczniów,
- Umiejętność dobierania i gromadzenia materiałów poszerzających wiedzę ucznia na interesujący bądź interesujące go tematy,
- Trafność wyboru strategii nauczania.

Efektywny nauczyciel potrafi także, stworzyć przyjazną, pozytywną atmosferę, która powstaje w efekcie konfiguracji takich cech jak empatia, otwartość oraz optymizm (Ryans, 1960; Harris, 1986-za: Tirri, 2008). Ponadto „przyjazny” nauczyciel odzwierciedla swoją pozytywną postawę w komunikacji oraz relacjach interpersonalnych.

Inną ważną cechą efektywnego nauczyciela jest koncentrowanie się przede wszystkim na mocnych stronach ucznia (O’Neill, 1988, s.176-177-za: Tirri, 2008). Za pośrednictwem pochwały, wyraża on werbalną aprobatę ucznia, dzięki czemu uczeń jest bardziej skupiony na swoich sukcesach. Jednak, aby pochwała była skuteczna muszą być spełnione dwa warunki. Po pierwsze pochwała musi być spersonalizowana. Po drugie pochwała jest bardziej skuteczna wtedy, gdy jest skierowana do dziewcząt (w przypadku chłopców jest mniej skuteczna) (Westbury, 1988,s.145-za: Tirri, 2008).

W literaturze przedmiotu podkreśla się również, inny ważny element kompetencji nauczyciela, a mianowicie pozytywną relację pomiędzy klarownością informacji przekazywanej przez nauczyciela, a osiągnięciami ucznia. Jak się okazuje nauczyciele przekazujący jasne, jednoznaczne informacje unikają w swoim przekazie niesprecyzowanych terminów, słów, a także niejasnych fraz. Dzięki czemu, ich język staje się jasny i prosty w odbiorze. Ułatwia to nie tylko pełnienie przez nauczyciela roli informatora, ale również usprawnia komunikację pomiędzy uczniem, nauczycielem i rodzicami oraz innymi członkami grona pedagogicznego (Gage, 1978; Harris, 1986-za: Tirri, 2008).

Efektywny nauczyciel jest także opisywany jako stymulujący myślenie uczniów, obdarzony wyobraźnią, prowokujący, interesujący i stroniący od informacji

uporządkowanych i jasnych, które wydają mu się nudne (Ryan, 1960; Harris, 1986-za: Tirri, 2008). Nauczyciel stymulujący myślenie uczniów zazwyczaj określany jest jako entuzjastyczny. Badania wskazują także na fakt, iż entuzjazm nauczyciela często koreluje z osiągnięciami uczniów zwłaszcza w klasach starszych (Broph, Good, 1986-za: Tirri, 2008). Ważną cechą przyczyniającą się do sukcesów edukacyjnych nauczyciela jest również jego elastyczność względem ucznia. Wyraża się ona w umiejętności dostosowywania wymagań stawianych uczniom do oczekiwań jakie względem nich formułuje określona sytuacja lub zadanie (Hamachek, 1975; O'Neill, 1988-za: Tirri, 2008).

Wśród wymienionych powyżej czynników warunkujących efektywne nauczanie należy, również podkreślić rolę zindywidualizowanego podejście do ucznia, jako do jednostki wyjątkowej. Pozwala to na szybszą i dokładniejszą diagnozę potrzeb i umiejętności ucznia oraz dostosowanie odpowiedniej strategii nauczania do jego indywidualnych możliwości. Przykładowo akcentuje się konieczność różnicowania materiału, w taki sposób, aby zaspokajał on intelektualne potrzeby zdolnego ucznia (Feldhusen i in., 1989-za: Tirri, 2008).

Wyniki badań poświęconych identyfikacji cech szczególnych nauczycieli uczących uczniów zdolnych pokazały, że kompetencje społeczne nauczycieli mają większy udział w sukcesach uczniów, a niżeli zdolności intelektualne (Krumbloz, Farquhr, 1957; Lewis, 1982; Dorhout, 1983; Abel, Karnes, 1994; Vialle, Quigley, 2002-za: Tirri, 2008). Jednoznacznie nie potwierdziły tego badania Miligrama (1979), który wykazał, że uczniowie zdolni preferowali nauczycieli przejawiających jednocześnie nie tylko kompetencje intelektualne i społeczne, ale i zdolności kreatywnego myślenia.

Doświadczenie w pracy z uczniem zdolnym jest również ważnym czynnikiem odpowiedzialnym za efektywność nauczania. Nauczyciele, którzy mają doświadczenie w pracy z uczniem zdolnym, przejawiają bardziej pozytywną postawę względem niego, w porównaniu do nauczycieli bez doświadczenia (Begin, Gagne, 1994; Copenhaver, McIntyre, 1992; Dettmer, 1985; Townsend, Patrick, 1993-za: Tirri, 2008). Potwierdzają to również prowadzone badania międzykulturowe (Awanbor, 1991; Busse, Dahme, Wagner, Wieczorkowski, 1986; Gagne, Nadeau, 1985; Tirri, Uusikyla, 1994; Ojanen, Frejman, 1994; Talent-Runnels i in., 2000-za: Tirri, 2008), których wyniki dowodzą, iż nauczyciele przyjmują korzystną postawę względem zdolnego ucznia wówczas, gdy posiadają informacje na jego temat.

Z kolei Ojanen i Frejman (1994) doszli do wniosku, że tworzenie klas, w których uczą się zarówno uczniowie zdolni, jak i przeciętni, podnosi umiejętności społeczne uczniów zdolnych (Ojanen, Frejman, 1994-za: Tirri, 2008).

Ryans (1960) w swoich badaniach zidentyfikował trzy główne konfiguracje cech nauczycieli, które według niego są odpowiedzialne za osiągnięcie lepszych wyników w nauce:

- 1) Nauczyciel posiadający wewnętrzne ciepło, przyjazny i empatyczny;
- 2) Zorganizowany, praktyczny, solidny, skuteczny i systematyczny;
- 3) Umiejący stymulować procesy myślenia ucznia,
- 4) Nauczyciel mający zdolności kreatywne oraz wyobraźnię.

Dobrego nauczyciela charakteryzują umiejętności kierownicze. Klasyczne już badania Jacksona (1968) podkreślają znaczenie wszechstronnej natury pracy nauczyciela i konieczności zarządzania i planowania czasem nauczania. Clark i Petersom (1986) opublikowali wyniki metaanalizy 100 poglądów nauczycieli na temat nauczania, w której zwrócili szczególną uwagę na: planowanie nauczania, sposób doświadczania interakcji nauczyciel-uczeń oraz sądy nauczycieli na temat ich własnych poglądów. Okazało się, że poglądy nauczyciela korelowały z jego działaniami i obserwowalnymi konsekwencjami nauczania (Clark, Petersom, 1986-za: Tirri, 2008).

Czynnikiem odpowiedzialnym za efektywność nauczania, jest także staż pracy w zawodzie. Jak się okazało w zakresie technik nauczania i rozumienia potrzeb uczniów pojawiają się różnice pomiędzy nauczycielami, którzy dopiero rozpoczynają pracę w zawodzie, a tymi z kilku lub nawet kilkunastoletnim doświadczeniem. Mianowicie nauczyciele nowicjusze charakteryzują się skłonnością do bardziej sztywnego i mechanistycznego myślenia w porównaniu z doświadczonymi nauczycielami. Początkujący nauczyciele koncentrują się głównie na temacie i treści zajęć. Natomiast doświadczeni nauczyciele kładą nacisk przede wszystkim na potrzeby uczniów (Berliner, 1988-za: Tirri, 2008).

Reasumując, do cech szczególnych nauczycieli uczniów zdolnych zalicza się: przyjazność nauczyciela, empatię, przyjęcie przez nauczyciela postawy zachęcającej i wspierającej ucznia zdolnego oraz zdolność do tworzenia klimatu, w którym uczeń lepiej przyswaja wiedzę (Tirri, 2008).

Efektywność nauczania wirtualnego

Dowodzono, iż dobry nauczyciel w swojej praktyce, potrafi sprawnie wykorzystywać różnego rodzaju środki masowego przekazu (Harris, 1986-za: Tirri, 2008). Korzystanie z różnych źródeł informacji (zwłaszcza multimedialnych) okazało się jednocześnie dobrym predyktorem wyników osiąganych przez ucznia (Tirri, 1993-za: Tirri, 2008).

Wirtualne nauczanie i uczenie się staje się coraz popularniejsze. Jest ono zupełnie inne od tego tradycyjnego *face to face* (Kerr, 1986; Mason, 1991). Zazwyczaj rola nauczyciela przekształca się w rolę mentora, a uczniowie są bardziej aktywni i niezależni. Uczenie się w środowisku wirtualnym dostarcza uczniom wielokierunkowych perspektyw, które poszerzają ich horyzonty myślowe i ułatwiają zrozumienie świata. Uczeń nie jest tylko pasywnym odbiorcą ale bierze aktywny udział w budowaniu procesu uczenia się (Jonassen, Mayers, McAleese, 1993; Bonk, Cunningham, 1998-za: Tirri, 2008). Natomiast nauczyciel pełni rolę moderatora, który z jednej strony dostosowuje się do potrzeb ucznia, z drugiej zaś ukierunkowuje jego pracę w trakcie procesu uczenia się (Harasim i in., 1995-za: Tirri, 2008). Mason (1991) na podstawie swoich badań wyodrębnił trzy role nauczyciela jako moderatora procesu nauczania, są to: rola organizatora, rola społeczna oraz rola intelektualisty (Tirri, 2008). Rola organizatora polega na moderowaniu komunikatów werbalnych kierowanych w stronę ucznia, a zwłaszcza dyskusji, dzięki czemu staje się ona uporządkowana poprzez wprowadzenie określonego rozkładu zajęć, ustalenie zasad i stworzenie norm oraz określenie przedmiotu dyskusji. Nauczyciel moderujący powinien koncentrować się na zachęcaniu ucznia do dyskusji poprzez zadawanie pytań, a także poprzez wyjaśnienie kluczowych zagadnień. Z kolei rola społeczna polega na stworzeniu przyjaznej atmosfery i towarzyskiego środowiska sprzyjającego uczeniu się, a także na przekazywaniu uczniowi informacji zwrotnych dotyczących jego postępów. Natomiast rola intelektualisty, uważana przez Mason za najważniejszą, skupia się na stymulowaniu myślenia ucznia i pobudzaniu procesu uczenia się (Mason, 1991-za: Tirli, 2008). W innych badaniach Berge (1995) sklasyfikowała cztery role jakie może pełnić nauczyciel: rola pedagogiczna, społeczna, kierownicza i techniczna. Pod pojęciem roli pedagogicznej rozumie ona koordynatora edukacyjnego, który pomagając i zadając pytania uczniom skupia ich uwagę na kluczowych zagadnieniach. Rola pedagogiczna przypomina rolę intelektualisty, w którym nacisk położony jest na kontekst uczenia się. Ponadto rola pedagogiczna i intelektualna jest ze sobą powiązana wieloma wspólnymi wątkami aktywności werbalnej traktowanej jako jeden z czynników efektywnego nauczania. Z kolei w roli społecznej nauczyciel kreuje społeczne środowisko ucznia. Zarówno Berge jak i Mason są zgodne, co do tego, iż rola społeczna nauczyciela jest ważnym aspektem nauczania on-line. Jak pokazują badania wskaźnik poziomu przyjazności nauczyciela jest jednocześnie wskaźnikiem efektywności nauczania. Warto również wspomnieć, iż rola kierownicza wraz z umiejętnościami organizacyjnymi i aktywnością organizacyjną jest spójna z rolą organizacyjną wyodrębnioną przez Mason'a.

W świetle wyników badań, skuteczny nauczyciel to nauczyciel, którego cechują umiejętności kierownicze zwłaszcza jeśli chodzi o zarządzanie aktywnością w klasie.

Podsumowując, można powiedzieć, iż cechy szczególne efektywnego nauczyciela wydają się być takie same zarówno w przypadku nauczania uczniów zdolnych, jak i uczących się przeciętnie. Badania wskazują, iż każdy rodzaj nauczania łączy wiedzę nauczyciela, jego werbalne umiejętności oraz tworzenie otwartości i przyjaznej atmosfery względem ucznia. Wiedza na temat uczniów zdolnych jest ważnym czynnikiem sprzyjającym nauczaniu uczniów zdolnych. Dobry nauczyciel potrzebuje mądrości, doświadczenia i wiedzy, aby osiągać efekty w nauczaniu. Powszechnie panuje pogląd, iż dobry nauczyciel ma potencjał do bycia efektywnym nauczycielem uczniów zdolnych.